

AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEME SÜRECİNDE TÜRKİYE TARIM MAKİNELERİ İMALAT SEKTÖRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Apti Yaltrık *

Bu sunuş ile; ülkemizdeki tarım makineleri imalat sektörünü, bulunduğu durumu, geleceğe yönelik beklentilerini, Avrupa Birliği içinde tarım makineleri sektörünün teknik ve hukuksal ana hatlarını belirleyecek ve buna göre yapılması gerekenler üzerinde bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Türkiye’de tarım makineleri imalat sektörünün 50 yılı aşkın bir geçmişi bulunmaktadır. Bu süre içinde, basit alet yapımı ve tamircilikten başlandı ve atölye karakterinden çıkılarak birçok üretimde fabrikasyona geçildi. Kaliteye giden yolda önemli mesafeler alındı. 50 yıl öncesine dönüldüğünde, imalat sektörünün birinci kuşağında, sadece çok basit aletler üretilebiliyor ve tamir edilebiliyordu. İmalat, ikinci kuşakta gelişti ve bu dönemde kısmen fabrikasyona geçildi. Şu anda genç, yüksek okul mezunu, yabancı dil ve bilgisayar bilgisine sahip üçüncü kuşak geliyor. Birkaç yıl sonra karar verici konumuna gelecek bu yeni kuşak ile, özlenen ve beklenen bir konumda olunacağı inancı, sektörün ortak görüşüdür.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı kayıtlarına göre, ülkemizde tarım makinesi imal eden 1022 firma bulunmaktadır. Bu firmalar, 122 farklı tarım makinesinin 500 civarında modelini üretmektedirler ve 1977 yılında TARMAKBİR adı ile bir dernek çatısı altında toplanmışlardır. TARMAKBİR çatısı altındaki tarım makineleri imalatçılarının sayısı 250 civarındadır. Yani ülkedeki imalatçı sayısının dörtte biri kadardır. Ancak, toplam imalatın % 85’i ve ihracatın tamamı TARMAKBİR üyeleri tarafından yapılmaktadır. Bugün bu Dernek, özellikle, hızla değişen ekonomik koşullar ve politikalar karşısında sektörün yeniden durum alması adına gerekli girişimlerde bulunma gibi bir temel görevi üstlenmektedir. Geri kalan 700’ü aşkın imalatçı ise tamir – bakım ünitesi özelliğinde ve kendi yöresi için imalatta bulunan küçük ölçekli işletmelerdir.

Tarım makineleri imalat sektörü, tarımsal mekanizasyon girdisi için; güç kaynağı, makine ve ekipmanların üretildiği sektördür. Avrupa Birliği içindeki, Ekonomik Faaliyetlerin

* Ziraat Yüksek Mühendisi, TARMAKBİR Genel Sekreteri

Genel Endüstriyel Sınıflaması, tarım makineleri ve traktörler olarak iki dalda kodlanmış bulunmaktadır. Bir başka deyişle, bu sınıflama içinde tarım ile ilgili kurallar yerine, endüstri kurallarının geçerli olduğu bir sektör konumundadır ve sektör kapsamında yer alan ürünler için CCCN kodlama numaraları geçerlidir.

Bu sınıflamaya uygun olarak, ülkemizdeki tarım makineleri sektörü de, traktörler ve tarım makineleri olarak iki sınıfta değerlendirilecektir.

Traktör üretimi 1954 yılında montaj şeklinde başlamış ve yıllar içinde üretimdeki yerli katkı oranı arttırılmıştır. Günümüzde bu oran % 80 – 85 düzeyine ulaşmış bulunmaktadır. Sektörün ana ürünü traktördür. Bunun yanısıra, ihracat yapılan ülkelerin özel istekleri doğrultusunda motorlu / motorsuz gövde (kroçera) üretimleri de yapılmaktadır. Ülkemizde 7 firma traktör üretiminde bulunmaktadır. Ancak, gerek yurtiçi talebin büyük bölümü ve gerekse ihracatın tamamı TÜRK TRAKTÖR ve UZEL tarafından yapılmaktadır. Traktör üreten 7 firmanın yıllık üretim kapasitesi yılda 110.000 traktör üretebilecek durumdadır. Bu firmalardan TÜRK TRAKTÖR 35.000 ve UZEL 30.000 adet yıllık üretim kapasitesine sahiptir. Ancak kapasite kullanım oranları düşüktür. Yıllık 110.000 traktör üretim kapasitesine karşın, 2001 yılında 15052 ve 2002 yılının ilk 9 ayında 7348 adet traktör satışı olmuştur. Son iki yılda kapasite kullanım oranı % 10 civarında seyretmiştir. Bu durum ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durumun kesin göstergesi olmaktadır. Traktör; tarımın vazgeçilmez lokomotifidir. Traktör dışındaki ekipmanların satışı ancak traktör satışı artarsa mümkün olabilecektir. Son yıllardaki ekonomik krizin en çok etkilediği kesim, tarım kesimi olmuştur. Bir ülke halkının % 40'ını oluşturan kesim krizden doğrudan etkilenmiş ise, bu sıkıntı diğer sektörlerle de yansiyacaktır. Bunu kırsal kesime ayakkabı satan da beyaz eşya satan da hissedecektir.

Türkiye'nin traktör üretiminde önemli bir avantajı, bu sektördeki özel firmaların lisansör firmalarının AB traktör üretiminde de lider olmalarıdır. Bu üretimlerin projelerine ilişkin teknolojiler, transfer yoluyla getirilirken; günümüzde yüksek teknolojiye sahip aksamların da yerli üretimine başlanması ve orjinal modeller üzerinde ülke ihtiyaçlarını karşılayacak değişikliklere gidilmesi; fabrikalarda zaten çekirdek kadroları bulunan proje ekiplerinin daha da gelişmesinde etkili olmuştur.

Traktör dışında tarım makineleri üreten firmaların durumu incelendiğinde ortaya çıkan görünüm ise şudur : 1998 yılında sektörde 16800 personel istihdam edilmekteyken,

günümüzde bu sayı 10800'e düşmüştür. Personel işgücü dağılımı; yönetici, teknik eleman, usta, çırak olarak açıldığında en fazla azalmanın işçi sayısında olduğu görülmektedir. 1998 yılında sektörde 10421 işçi bulunmaktayken bu sayı günümüzde 5618'e düşmüştür. Bir başka deyişle, işçi statüsündeki sektör çalışanlarının yarısı işten çıkarılmıştır. Ülkedeki 1022 firmanın yıllık 983.598 adet ekipman üretim kapasitesi bulunmaktadır. Ancak 2001 yılı sonu itibariyle üretimin 275.075 adet olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bir başka deyişle mevcut kapasitenin ancak % 28'i kullanılabilmiştir.

İstihdam, üretim ve kapasite kullanım stratejileri gözönüne alınmadıkça da bu sorunların büyümesi kaçınılmaz görülmektedir. Kalkınma planlarımızda sektörün üretim stratejileri ele alınırken alet ve makine gelişiminin hem çeşit hem de nitelik yönünden traktör imalat sanayiindeki gelişimin gerisinde kaldığı, bugüne dek gözardı edilmiştir. Türkiye'de sulu tarımın mekanizasyonunda, tahıl tarımından çok daha farklı ekipmanlara ihtiyaç vardır. Traktörün yıllık kullanım süresi için de belirleyici olan bu durum, sulanmakta olan arazi ölçeği gözönünde tutularak değerlendirilmelidir.

Tarım makinesi imalatında kullanılan girdilerde de önemli maliyet artışları gözlenmektedir. Tarım römorku girdileri incelendiğinde; römork lastiği Şubat 2002 tarihinde 143 Milyon TL. iken bu tutar, Temmuz 2002 tarihinde 167 Milyon TL; köşebent demiri ise, aynı tarihler itibariyle 300.000 TL / kg'dan 460.000 TL. / kg'a çıkmıştır. Yani 6 aylık bir zaman dilimi içinde girdi maliyetleri bazı kalemlerde % 50 mertebesinde artmıştır. Ancak satışlarda, bu artan maliyetleri karşılayacak artışlar sağlanamamıştır.

Yurtiçi pazarın daralması, satışların düşmesi, maliyetlerin artması, genelde olumsuz bir görüntü vermekle birlikte, ihracatta olumlu gelişmeler kaydedilmesine vesile olmuştur. İmalatçı, salt işçi sayısında azalmaya gidilmesinin çözüm olmadığını görerek ihracata yönelmiştir. Ancak bölgesel nitelikli üretim ve pazar stratejileriyle yürütülmesi, dış pazarlardaki sürekliliği güvence almaya yetmeyeceği için; alıcılara, talepte bulunan piyasadan geri beslemeli ve değişken veriler ışığında seçenekler sunma gerekliliği vardır.

Bundan 3 yıl önce, traktör ihracatı 28 Milyon \$ ve tarım makinesi ihracatı 6 Milyon \$ iken, bu rakamlar 2001 yılı sonu itibariyle, traktörde 41 Milyon \$ ve tarım makinelerinde 58 milyon \$'a ulaşmıştır. Günümüzde 60 firmamız 65 ülkeye ihracat yapmaktadır. Son 3 yıl içinde, özellikle ekipman bazında, 10 misline yakın bir ihracat rakamı gerçekleşmiş

bulunmaktadır. İmalatçıların; janttan, kamyon makasına, çek – yat yataktan, sürücü koltuğuna, tarım makinesi dışındaki ihracatları da dikkate alınacak olursa, oldukça iyi bir performans yakaladıkları söylenebilir. İmalatçı, istenilen yerde ve kalitede, miktarda ve zamanda malı teslim etme alışkanlığını kazanmış bulunmaktadır. Ürünler; karmaşık olmayan yapısı, tamir – bakım kolaylığı, ucuzluğu ve kalitesi ile pazarlarda aranılan ürünler olma özelliğini kısa zamanda kazanmış bulunmaktadır. Önümüzdeki 2 yıl içinde 300 Milyon \$ ihracat hedefi aşılmış olacaktır.

Tarım makineleri ihracatında dünya pazarında kıyasıya bir rekabet ortamı oluşmuş bulunmaktadır. Rekabet ortamını haksız rekabete dönüştürmeden etik ölçüler içinde yürütecek teknik ve hukuki yapılaşma AB üye ülkeleri içinde bazı düzenlemelerin yürürlüğe girmesine sebep olmuştur. Şimdi, bu düzenlemeler nelerdir ve ülkemizdeki yansıması nasıl olmuştur, meselesi üzerinde bir değerlendirme yapalım.

14. Haziran.1989 tarihli Avrupa birliği Resmi Gazetesi'nde 392 Sayılı Konsey Direktifi Yayınlandı. Makine Emniyeti Direktifi olarak anılan bu yönetmelik ile, üye ülkeler iç hukuklarındaki aykırılıkları gidererek, tüm birlik için geçerli ve uyulması zorunlu, Makine Hukuku'nu oluşturdular. Bu direktif ilk yayımlandığı tarihten sonra 5 kez değişikliğe uğratarak, 23. Temmuz.1998 tarihinde bugünkü son şeklini almış oldu ve AB Resmi Gazetesi' nde 98 / 37 / EC numarası ile yayımlandı.

Bu direktifin amacı, halkın refah düzeyini yükseltmek, tek ve büyük bir Avrupa pazarı oluşturmak için; ticaretteki teknik engelleri kaldırmak ve malların serbest dolaşımına imkan tanımaktır. Üye ülkeler piyasaya müdahale edemeyecek, fiyat özgür ticaret ortamında oluşacak ve ürünler sınır tanımadan, miktar kısıtlaması olmaksızın üye ülkeler içinde serbestçe dolaşabilecektir.

Direktif, makine hukukunu düzenlerken, genel bir yaklaşım içinde davranmış, makineleri bir bütün olarak değerlendirmiş, yani tarım makinelerini ayrı tutmamıştır. Direktifin 1'inci maddesinde makine tanımı verilmiştir. Bu tanım içinde, kendisini meydana getiren parçalardan biri hareketli olan düzenler ile, ana makineye monte edilen ve birlikte çalışan parçalar makine olarak değerlendirilmiştir. Bu açıklamaya göre, römorkta, pulluk da makine olarak kabul görmektedir.

Direktife göre, serbest dolaşım hakkı, insana, hayvana, bitkiye, çevreye zararlı olmadığı belirlenmiş makineler tanınmaktadır. Bu niteliğe sahip makineler üzerine CE harflerinden oluşturulan bir etiket yapıştırılır. CE işaretlemesi bir kalite işareti değildir. Ancak, bu işareti taşıyan makineler insanlarda bir güven oluşturduğu için, kaliteli olduğu imajını da yaratmaktadır.

Türkiye, AB ülkeleri içinde zorunlu uygulama bulan bu direktifi kabul etmiş bulunmaktadır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından Temmuz.2002 tarihinde yayımlanan Makine Emniyeti Yönetmeliği, 18 ay sonra, 2004 yılı başında zorunlu olarak uygulamaya konulacaktır. Bu yönetmelik ile ilgili olarak makinelerde yapılacak testler için akredite olmuş laboratuvarlara ihtiyaç duyulacaktır. Tarım Bakanlığı'na bağlı Ankara'daki Test Merkezi, hazırlıklarını tamamlamış bulunmaktadır. Bu merkez, 2000 yılında Ulusal Yeterlilik Belgesini, RWTÜV' den 2001 yılında TS EN ISO – 9002 Kalite Yeterlilik Belgelerini almış, 17025 Uluslararası Deneysel Laboratuvarlarının Akreditasyonu normuna uygun hazırlıklarını yapmış Türk Akreditasyon Kurumu'na, onaylanmış bir kuruluş olarak kabul edilmek üzere başvurmuştur. Maddi sorunlar çözülebilirse, bu yıl içinde ülkemiz uluslararası kabul gören bir deneysel kuruluşa sahip olacak ve firmalarımız CE işaretlemesi için yurtdışı laboratuvarlara büyük ödemeler yapmaktan kurtulacaklardır.

Makine Emniyeti Direktifinin temel amacı; ticaretteki teknik engellerin kaldırılması, ürün fiyatının serbest piyasa koşullarında oluşması, Devletin hiçbir şekilde buna müdahale etmemesidir. Bu uluslararası kurala imza koymamıza rağmen, tarım makinelerinin fiyatlarının belirlenmesi kredi kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Bu uygulama imza koyduğumuz Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarına da aykırıdır. Türkiye' de 122 farklı tarım makinesinin 500 civarında modeli 1022 firma tarafından üretilmektedir. Her ürün için fiyatın kredi kuruluşu tarafından belirlenmesi teknik gerçeklere tamamen aykırıdır. Böyle bir belirlemeyi yapabilecek uzman da yoktur. Bir başka deyişle, uluslar arası taahhütlere imza koymak ayrı, bunu uygulamaya yansıtma ayrı şeylerdir. Yöneticiler, fiyatlar konusundaki müdahaleci yaklaşımlarından vazgeçmemekte, mevzuatın gereklerini uygulamaya koymaktan bugün de kaçınılmaktadırlar. Bu anlayış içinde, teknik hazırlıkların tamamlanmış olmasının önemi, değer kaybetmektedir.

AB ülkeleri ile ülkemiz arasındaki en büyük eksiklik ise hukuk sisteminde ve bunun getirdiği örgütlenme modelinde ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de gerek tarım makinesi imalatçıların

gerekse girdi sağlayan diğer kuruluşlar için tek bir örgütlenme modeli bulunmaktadır. Kuruluşlar örgütlenmelerini 2908 sayılı Dernekler Kanunu çerçevesinde düzenlemek zorundadırlar. Bu yasa günümüz gerçekleri ile tam bir çatışma halindedir. Ülkemizin temel kanunlarından olan ve 1926 yılından beri yürürlükte olan Türk Medeni Kanunu 76 yıl aradan sonra değiştirilmiş ve bu değişiklik 1.Ocak.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun İkinci Bölümünün 56 – 100 üncü maddeleri derneklere ayrılmış bulunmaktadır. Ancak, Dernekler Kanunu'ndaki aksaklıklar giderilememiş ve AB ile uyum anlamında büyük bir fırsat kaçırılmıştır.

Sektörde yabancı sermayeli şirketler sayıca artmakta ve yurtiçi koşulların ihracata yönlendirdiği girişimciler, uluslararası ticarete açılmaktadır. Uluslararası ticaret sözleşmeleri ve bunlardan doğan uyuşmazlıkların karara bağlanmasında BM Avrupa Ekonomik Komisyonu'nun çalışmalarıyla ortaya çıkan 1961 tarihli Cenevre Toplantısı, 1964 yılında yürürlüğe konmuştur. Amaç; Avrupa ülkeleri arasında ticaretin gelişmesine yardımcı olurken, uluslararası anlaşmazlıkların sonuçlanmasında (tahkim) işleyişe engel unsurları da gidermektir. Uluslararası ticari ilişkilerde tahkim sözleşmesinin imzalanması, tahkim usulü ve hakem kararı sözkonusudur. Uluslararası tahkim, iki ve çok ulus arasındaki anlaşmalarla düzenlenmiştir. Uluslararası tahkim'in tüzük ve hükümlerinin bilinmesi; en az gerçekleştirilen ticaret hacmi kadar önem taşımaktadır. Türkiye, ikili yatırım anlaşmalarının yanısıra, Devletler ve Diğer Devletlerin Yurttaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkında Toplantı'ya (ICSID) taraftır.

Yasalarımıza göre, derneklere sadece gerçek kişiler üye olabilmektedir. Yabancı gerçek kişilerin üye olabilme hakkı ise, Türkiye'de yerleşmiş olması koşuluna bağlanmıştır. Günümüzde büyük şirketler profesyonel yöneticilerle idare edilmektedir. Yönetici başka bir şirkete geçtiği zaman üyeliği devam etmektedir. Bu nedenle tüzel kişiliğe sahip kuruluşlara da üyelik hakkı tanınmalıdır. Yabancıların üye olma hakkı ise, yabancı sermayenin yurda girmesi, o kuruluşun koyduğu sermaye için yetkili organlarda görev alması günümüz piyasa şartları için çok yararlı sonuçlar doğuracaktır. Derneklerin üst kuruluş oluşturması da çok zorlaştırılmıştır. Bunun için kuruluş amaçları aynı olan en az 5 derneğin biraraya gelmesi ile Federasyon, en az 3 federasyonun bir araya gelmesi ile Konfederasyon oluşturulmaktadır. Bu durum AB içindeki girdi sağlayan kuruluşların örgütlenme modeli ile tezat oluşturmaktadır.